

Andrej Saje

Značilnosti zahodne in vzhodne krščanske tradicije glede sklepanja zakonske zveze

Characteristics of Western and Eastern Christian Traditions Regarding Marriage

Izvleček: Članek obravnava glavne dejavnike sklepanja krščanskega zakona. Na podlagi pogojenosti zahodne in vzhodne krščanske tradicije pokaže na izvor različnega vrednotenja zakonske privolitve in duhovniškega blagoslova. V Latinski cerkvi je vedno prevladoval nauk, da zakon nastane s privolitvijo zaročencev in da si zakrament medsebojno podelita. V vzhodni tradiciji velja, da je služabnik poroke duhovnik, ki opravi sveti obred. Izhajajoč iz tradicionalnega nauka o neločljivosti pogodbe in zakramenta ter iz terminološkega razlikovanja med bistvenim poročnim dejanjem, ki je privolitev v zakon, in bistvenim liturgičnim obredom z duhovniškim blagoslovom, pride do sklepa, da ima duhovniški blagoslov v vzhodnih Cerkvah zgolj značaj bistvenega obreda. Kadar je pozitivno človeško pravo zaradi nepredvidenih okoliščin v nasprotju z naravnim pravom, prevlada naravno pravo. V tem primeru bi bila sklenitev zakonske zveze veljavna tudi brez duhovniškega blagoslova kot bistvenega obreda. Služabnika zakramenta zakonske zveze sta tako v redni in izredni obliki poroke zakonca sama. Duhovnika, ki v vzhodnih Cerkvah, kjer je za veljavnost predpisan sveti obred, blagoslovi novoporočenca, tako lahko štejemo za služabnika zakramenta v liturgičnem smislu.

Ključne besede: krščanski zakon, zgodovinski razvoj poročnega obreda, duhovniški blagoslov, kanonična oblika poroke, izredna oblika poroke, zahodna krščanska tradicija, vzhodne katoliške Cerkve

Abstract: The article addresses the main factors in contracting a Christian marriage. It shows the origins of the different valuation of marital consent and priestly blessing, based on the conditionality of the Western and Eastern Christian traditions. In the Latin Church, the prevailing doctrine has always been that marriage is contracted by the consent of the betrothed and that the two confer the sacrament on each other. In the Eastern tradition, the minister of the marriage is the priest who performs the sacred rite. Proceeding from the traditional doctrine of the indissolubility of contract and sacrament and from the terminological distinction between the essential nuptial act, which is the consent to marriage, and the essential liturgical rite with the priestly blessing, it is concluded that the priestly blessing in the Eastern Churches only has the character of an essential rite. When positive human law conflicts with natural law due to unforeseen circumstances, natural law prevails. In this case, the marriage would be valid even without the priestly blessing as an essential rite. The

ministers of the sacrament of matrimony are the spouses themselves in both the ordinary and extraordinary forms of marriage. The priest who blesses the newlyweds in the Eastern Churches, where a sacred rite is required for validity, can thus be considered a minister of the sacrament in the liturgical sense.

Keywords: *Christian marriage, historical development of the wedding rite, priestly blessing, canonical form of marriage, extraordinary form of marriage, Western Christian tradition, Eastern Catholic Churches*

Uvod

Vrhovni zakonodajalec Cerkve predpisuje, da so v Katoliški cerkvi latinskega obreda veljavno sklenjeni tisti cerkveni zakoni, ki se obhajajo pred krajevnim ordinarijem, župnikom ali drugim pooblaščenim duhovnikom ali diakonom ter pred pričama.¹ Kot pristojni poročevalec obredu prisostvuje le tisti, ki je pri obredu osebno navzoč in v imenu Cerkve sprejme privolitev zaročencev (ZCP, kan. 1108). V posebnih primerih je lahko poroki prisostvuje tudi laik (ZCP, kan. 1112).

V Katoliški cerkvi na Vzhodu, ki zaobsega aleksandrijski, antiohijski, armenski, grško-bizantinski in kaldejski obred – vsi razen armenskega vključujejo še manjše skupine oz. podobrede – lahko sklenitev zakonske zveze veljavno obhaja le škof ali duhovnik, ki opravi sveti obred z blagoslovom novoporočencev. Poročnega obreda v vzhodnih obredih v nobenem primeru ne more opraviti diakon ali laik (CCEO, kan. 828). Za sklenitev poroke je v obeh primerih bistvena privolitev zaročencev, vendar pa ima za razliko od Latinske cerkve v vseh vzhodnih krščanskih Cerkvah, tako katoliških kot nekatoliških, pri poroki bistven pomen duhovniški blagoslov novoporočencev, brez katerega ni veljavnega zakramenta svetega zakona (Prader 1993, 469–470; 1994, 290).

Cerkev je skozi stoletja družini in zakoncem posvečala veliko pozornosti, razvijala in prenavljala je liturgično obliko za obhajanje zakonske zveze, za skupno dobro in dobro samih zakoncev pa tudi kanonično obliko (Slatinek 2017, 132; Valentan 2016, 608). Zakonodajalec ne more prezreti primerov, ko zaradi nezmožnosti ali resnih težav zakonca ne moreta slediti

1 Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0262 (*Vrednote v judovsko-krščanskih virih in tradiciji ter možnosti dialoga*), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

z zakonom predpisani obliki obhajanja zakonske zveze. Poleg običajne oblike je za veljavnost sklenitve zakonske zveze zato predvidena tudi izredna oblika, ki je v okviru določenih pogojev predvidena za primere odsotnosti duhovnika, ko običajna oblika ni mogoča (ZCP, kan. 1116; CCEO, kan. 832).

V tej razpravi želimo na podlagi virov in študij ugotoviti, kako je mogoče v Katoliški cerkvi, ki združuje različne obrede, imeti o zakramentu svetega zakona isti nauk in hkrati v poročni praksi pomembne razlike. Te posebnosti zadevajo razumevanje privolitve zaročencev, vlogo duhovnika, poročnega obreda in ne nazadnje izredne oblike poroke, ki jo skleneta zaročenca v posebnih okoliščinah, predpisanih po pravu samo pred pričama. Kljub sicer obvezni prisotnosti duhovnika pri poročni slovesnosti je takšna sklenitev krščanskega zakona v posebnih okoliščinah veljavna tudi v vzhodnih katoliških Cerkvah.

1 Kulturni vplivi na krščansko dojetje zakona in poročne prakse

Razmerje med moškim in žensko, ki temelji na volji do skupne življenjske skupnosti in vzajemnega darovanja, se zgodovinsko kaže kot družbeno-pravna institucija, ki ima od samega začetka posvečen in verski značaj. Zakonska zveza ima od nekdaj velik pomen ne le za zakonca, ampak tudi za družbo kot celoto. Obhajanje poroke presega zgolj njuno zasebno sfero, zato jo že od pradavnine urejata tako družba kot religija (Saje 2003, 10).

Cerkev se je v ožjem smislu rodila v judovskem okolju, širše gledano pa v rimskem cesarstvu. V tej skupnosti narodov so bile združene različne tradicije in kulture (Skralovnik 2022, 268–272). Zakonski običaji so se razlikovali glede na regije in družbene skupine. Večina poganov, ki so se v krščanstvo spreobrnili v prvih stoletjih po Kr., je bila že poročenih. Kasneje, ko so se začeli poročati prvi kristjani, sprva ni veljalo, da bi morali zaradi krščanske vere zakon skleniti s posebnim verskim obredom, ki bi se razlikoval od civilnega. Razen zahteve, naj se vzdržijo nekaterih poganskih običajev, ki so bili v nasprotju s krščanstvom, Cerkev za veljavnost poroke ni dodala nobenih posebnih pogojev (Jounel 1957, 35).

Z nastopom krščanstva so na poroke med kristjani vplivale judovska, rimska, grška in pozneje germanska tradicija. Različne kulture, s katerimi je krščanstvo ob širjenju evangelija prišlo v stik, so imele glede samega obreda različne poudarke. V nekaterih krogih so poroko sklepali z enim samim dejanjem, npr. rimski svet, v drugih, npr. v judovstvu, pa v več fazah. Več stopenj sklepanja zakonske zveze je bilo še posebej značilnih v semitskih tradicijah (Saje 2018, 814).

Judovski svet, s katerim se je krščanstvo srečalo na začetku, ni imel preprostejšega pogleda na zakonsko resničnost (Vrečko 2021, 177–179; Avsenik Nabergoj 2020, 18–23). Zakonska zveza je bila v posameznih obdobjih sklenjena z različnimi zaporednimi dejanji, ki so z razvojem družbe postajala vse bolj zapletena (Colorni 1945, 182). Posledično je včasih težko ločiti, kateri zaporedni korak poročnega slavlja ima za zaročenca tudi pravne posledice. V Mojzesovi postavi ne najdemo podatkov o tem, kako se je praznovala poroka. Svetopisemski opis poroke med Izakom in Rebeko (1 Mz 24,67) kaže, da je v tistih časih potekala v družini in na preprost način (Neudecker 1980, 7–9; Saje 2021, 203–217).

Tako kot v judovskem svetu je tudi v Grčiji poroka veljala za versko in civilno dolžnost. Praznovanje poroke je bilo sestavljeno iz dveh ločenih dejanj: poročne zaveze in poročne gostije. Prvi del je potekal doma, drugi pa v javnem okolju, pogosto pri vodnjaku ali ob svetem izviru, iz katerega so črpali vodo za »poročno kopel« (Ritzer 1962, 15).

V rimskem cesarstvu sta bila vzročna elementa zakonske zveze vzajemno soglasje zaročencev in izmenjava njune privolitve. Kot je zapisal rimski pravnik Ulpian, je za poroko bistvena privolitev zaročencev. Poleg tega sta za uresničitev zakonskega življenja pomembna medsebojna naklonjenost zakoncev ter njuno vztrajanje v odnosu. Samo spolno dejanje za veljavnost poroke za razliko od semitskih tradicij ni imelo posebnega pomena (D, 24.1.32.13). Za to okolje je bila pomembna najprej privolitev kot tvorni element zakona, medsebojna podpora v času trajanja zakonskega življenja pa za njegovo uresničitev (Robleda 1977, 179; Castello 1980, 274–275).

Poročni obredi v rimskem, grškem in judovskem svetu niso bili edini obredi, s katerimi je Cerkev prišla v stik. Na krščanstvo je vplivala tudi germanska kultura, kjer privolitev v zakon s strani zaročencev ni imela

pomembnejšega mesta (Freisen 1893, 103–104; Friedberg 1965, 24). Starogermansko pravo je zakonsko zvezo obravnavalo predvsem kot pakt med dvema družinama, s katerim je bodoči mož od nevestinega očeta ali skrbnika pridobil oblast, ki mu je dajala pravico in dolžnost, da varuje nevesto. Ženin je moral očetu plačati določeno vsoto denarja, tj. doto, ki je njegovi ženi nudila gmotno osnovo v izogib revščini v primeru vdovstva. Zakon, sklenjen v cerkvenem okolju, je imel tudi civilne učinke.

2 Razumevanje Cerkve prvih stoletij glede krščanskega zakona

Cerkev je glede oblike poroke zaročencem stoletja dajala svobodo in vključevala različne tradicije. Poroka je bila veljavna, če je bila sklenjena v skladu z lokalnimi običaji. Značilnost tega obdobja je bila, da je Cerkev povzemala različna pravila in izpostavljala moralni nauk zakonski zvezi, ki ga je vseboval evangelij (Plöchl 1963, 84). Že v prvih stoletjih je zaročencem svetovala, naj sklepajo zakonsko zvezo z vednostjo škofa ali duhovnika, ki naj jih tudi blagoslovi (Saje 2018, 821). Duhovnikova prisotnost in blagoslov sta bila priporočili, in ne pogoj za veljavnost poroke (Anné 1935, 520).

V 2. stoletju po Kr. najdemo spise cerkvenih očetov, ki so glede poroke izpostavljali predvsem pomen zvestobe in nekatera druga pomembna moralna načela. Od 4. stoletja dalje so številni koncili, bolj na Vzhodu kot na Zahodu, začeli oblikovati podrobnejša navodila glede poroke. Koncili v Elviri (okrog leta 300), Anciri (314) in Neocezareji (314–325) so izpostavljali duhovne in moralne vidike zakona ter njegovo neločljivost (Godefroy 1927, 2111). V spisih sv. Ignacija Antiohijskega (35–107) je ohranjen eden od zgodnejših znanih zapisov o sklepanju krščanskega zakona. Pisec priporoča, naj se kristjani poročajo z vednostjo škofa, ki naj zaročence blagoslovi. Njegovo priporočilo je izhajalo iz dejstva, da so bili kristjani v tistem okolju v manjšini (Ritzer 1962, 35). Pri tem je treba omeniti še Tertulijana (155–240), ki na podoben način opozarja, naj se kristjani poročajo znotraj svojega občestva in z duhovniškim blagoslovom (*Ad Uxorem* 2.6). Blagoslov je tudi tu mišljen predvsem kot priporočilo za Božje varstvo (Schillebeeckx 1963, 231–235).

Zakonska zveza, ki so jo zaročenci sklepali ob prisotnosti duhovnika ali brez njega, v tem času nima značaja zakramenta, kot ga poznamo

in razumemo v današnjem smislu. Nauk o zakramentih se je postopoma izoblikoval do začetka drugega tisočletja (Concilio di Verona 1184, 761). Cerkev je v prvem tisočletju glede poroke opozarjala na to, kar je pomenilo nevarnost za vero (Visentin 1978, 43). V času patristike je kot konstitutivni element sklenitve zakona v ospredju privolitev zaročencev (Ambrož 1989, 143), nekateri pa pod vplivom semitskih kultur izpostavljajo tudi pomen izvršitve zakona s spolnim dejanjem (*copula coniugalis*), s katerim zakon postane izvršen. Glede tega med avtorji ni povsem enotnega mnenja. Sveti Avguštin († 430) kot tvorni dej zakona razume privolitev (Avguštin, *De nuptiis et concupiscentia* I.11). Drugače razlaga sv. Janez Krizostom († 407). Po njegovem prepričanju je zakonska privolitev potrjena s spolnim dejanjem zakoncev (Navarrete 1980, 136).

3 Zorenje nauka in prve razlike glede razumevanja poroke

Sčasoma, zlasti od 4. stoletja dalje, so se glede poročnega obreda v Cerkvi začele pojavljati prve razlike, ki so bile pogojene z različnimi tradicijami. Medtem ko je Vzhod poudarjal sveto in duhovno razsežnost poroke, je Cerkev na Zahodu obravnavala poroko kot zemeljsko resničnost v eshatološki perspektivi, ki se bo šele uresničila. V nekaterih Cerkvah na Zahodu, zlasti v Rimu in Italiji, se je razvila poročna liturgija, ki je sobivala s civilnimi oblikami. Slednja je postala redna praksa šele v 11. stoletju, vendar pa ni veljala kot pogoj za veljavnost sklenitve zakonske zveze. Duhovnikov blagoslov je veljal bolj za duhovno podporo in kot priprošnja Bogu za njegov blagoslov (Prader 1992, 195–196).

Praksa blagoslavljanja novoporočencev na Zahodu nikoli ni imela konstitutivnega značaja. Za sklenitev zakonske zveze je bila pomembna privolitev zakoncev. Nasprotno se je zgodilo na Vzhodu, kjer med nujnostjo privolitve in zahtevo po svetem obredu ni bilo protislovja. Ohranjali so oboje. S poudarjanjem mističnega in duhovnega pomena poročnega slavlja ter z dejstvom uvedbe blagoslova za nevesto in ženina, ki ga je konec 9. stoletja določila cesarska zakonodaja, je na Vzhodu duhovnik pri poročnem obredu postopoma začel prevzemati nenadomestljivo funkcijo (Zhishman 1864, 142–143).

Razvoj doktrine ter razprave med kanonisti in teologi v 12. in 13. stoletju so z naukom papežev Aleksandra III. (1159–1181) in Inocenca III. (1198–1216) pripeljali do sinteze, po kateri je edini učinkovit tvorni vzrok zakonske zveze privolitev zakoncev. Hkrati je bilo določeno, da blagoslov pri osnovanju zakonske zveze nima bistvenega pomena. Zakramenta ni mogoče ločiti od pogodbe in zakonska zveza krščenih ne more ne biti zakramentalna. Posledično se zakonca sama, ki sta vir pogodbe, štejeta za služabnika zakramenta zakonske zveze (Kowal 2001, 242–243).

Na Zahodu je bila do 16. stoletja veljavna vsaka oblika poroke, sklenjena v skladu s krajevnimi navadami, tudi če je bila povsem zasebna. Zakonsko zvezo je bilo sicer priporočeno skleniti v cerkvi, vendar pa liturgični obred za veljavnost ni bil potreben. Kanonična oblika, kjer si ženin in nevesta izmenjata privolitev v zakon pred župnikom in pričama, je bila v Katoliški cerkvi latinskega obreda uvedena leta 1563 na tridentinskem koncilu. S tem je Cerkev želela doseči večjo pravno jasnost glede statusa svojih članov in preprečiti skrivno sklenjene zakone, ki so zaradi ločitev povzročali vedno več težav. V skladu s tridentinskim odlokom *Tametsi* je pri poroki zadostovala zgolj pasivna navzočnost župnika. Poroka bi bila v tem primeru veljavna tudi takrat, če bi se zaročenca poročila proti volji duhovnika (Concilio di Trento 1563, 755).

4 Pristojni poročitelj

Zakonik cerkvenega prava se o vprašanju pristojnega poročitelja ne izreka izrecno, vendar iz nauka Katoliške cerkve latinskega obreda izhaja, da sta zakonca tista, ki z izmenjavo privolitve skleneta zakonsko zvezo (Kowal 2001, 240–244). Ta nauk temelji na tradiciji rimskega prava. Iz tega pravnega sistema je znana trditev *consensus facit nuptias*, tj. da zakonska zveza nastane s privolitvijo zaročencev. Latinska tradicija je nauk o sklepanju zakonske zveze dokončno izoblikovala v sholastiki, po katerem je treba glagol *facit* razumeti v smislu vzročnosti nastanka zakona (Navarrete 1980, 126–127). Hkrati je bil zakonski zvezi dodan vidik zakramentalnosti in nerazvezljivosti. Privolitev je po svoji naravi tista, ki ustvari zakon v trenutku njene zakonite manifestacije. Izmenjava volje zaročencev in njune odločitve za zakon je v pravnem smislu nepreklicna (Pavel VI. 1976, 206),

zakramentalni vidik pa nudi potrebne milosti za uresničitev zakona skozi življenje in daje oporo v človeški ranljivosti (Globokar 2022, 11).

Opisani nauk Cerkve povzema veljavni *Zakonik cerkvenega prava*. Predpisi določajo, da zakonska zveza nastane na podlagi privolitve zaročencev, ki je legitimno izražena. Slednje ne more nadomestiti nobena človeška oblast (ZCP, kan. 1057 §1). Soglasje morata dati oba zakonca, ki nameravata skleniti zakonsko zvezo. Izmenjavi privolitve se pripisuje učinkovita vzročnost nastanka zakona, ki je za krščene hkrati tudi zakrament (ZCP, kan. 1055). Oblika privolitve ni prepuščena presoji strank, ampak jo določi pristojna oblast. Če predpisana oblika ni upoštevana, je privolitev, tudi če je naravno zadostna, pravno neučinkovita in zakonska zveza ni sklenjena (Prader 1992, 30).

Navarrete poudarja, da se izraz »pooblaščen poročevalec« v ljudskem pomeni uporablja za duhovnika, ki se udeleži obreda sklenitve zakonske zveze kot kvalificirana priča (1995, 792). Pri tem je treba razlikovati duhovnikovo liturgično vlogo od bistvenega elementa, s katerim se ustvari zakonska skupnost, tj. privolitve. Slednja je po tradicionalni razlagi edini in nenadomestljivi vzrok sklenitve zakonske zveze in je zato ne more nadomestiti nihče (1999, 368–369). Avtor pri tem razlikuje med bistvenim elementom in bistvenim obredom. Podobno razlaga tudi Prader, ki pri sklepanju zakonske zveze razlikuje konstitutivni in bistveni element (1994, 289). V prvo kategorijo spada zakonska privolitev, v drugo pa liturgični obred, tj. poročna svečanost v cerkvi s prisotnostjo duhovnika in njegovim blagoslovom, če tako določa zakon, npr. v vzhodnih katoliških Cerkvah.

Medtem ko vzhodne Cerkve pri poroki izpostavljajo svetost trenutka v povezavi z duhovniškim blagoslovom novoporočencev, vidi Latinska cerkev bistveni element v izmenjavi privolitve, s katero nastane zakonska vez. Duhovniški blagoslov tu nima bistvenega pomena. Posledično je takšno obhajanje zakonske zveze, tudi če bi se zaročenca v skrajnem primeru poročila samo pred pričama (ZCP, kan. 1116), sveto dejanje, v katerem se uresničuje zakramentalna skrivnost krščanskega zakona.

Za razliko od latinske tradicije, ki zakonsko zvezo obravnava predvsem kot sporazumno pogodbo, vzhodne Cerkve pripisujejo velik pomen

zakramentalni in duhovni razsežnosti obhajanja zakona (Kowal 2001, 247). Posledično ima duhovniški blagoslov novoporočencev tako v Pravoslavni cerkvi kot v vzhodnih katoliških Cerkvah nepogrešljivo vlogo. V pravoslavju med pogodbo in zakramentom ni neločljivosti in istovetnosti. Takšno razumevanje izhaja iz dejstva, kjer človeška zakonska pogodba ne postane zakrament z izmenjavo privolitve zaročencev kot v Latinski cerkvi (ZCP, kan. 1055 §2; CCEO, kan. 776 §2), ampak postane zakrament s posredovanjem duhovnika, ki je služabnik zakramenta (Prader 1994, 295). V pravoslavju je tako mogoča zgolj naravno veljavna poroka, če je sklenjena le pred civilnim sodnikom. Poroka pri njih je zakramentalna, če je sklenjena v cerkvi s svetim obredom. Za sklenitev zakramentalne zakonske zveze je potrebna navzočnost Cerkve v vlogi duhovnika, ki novoporočencema podeli blagoslov.

Po mnenju avtorjev je v vzhodnih katoliških Cerkvah glede vloge zaročencev in duhovnika že vsaj dve stoletji mogoče opaziti dva mnenjska tokova. Prvi od njiju izpostavlja duhovniško funkcijo in bolj poudarja zakramentalno ter mistično razsežnost zakona, medtem ko se druga smer približuje zahodnemu, latinskemu nauku in vidi privolitev zaročencev kot tvorni element zakona. Ta smer posledično priznava zaročencema glede sklenitve zakona konstitutivno vlogo (Kowal 2001, 247–249).

Dva podobna tokova je mogoče posredno opaziti tudi v veljavni zakonodaji. *Zakonik kanonov vzhodnih Cerkva* glede vprašanja, kdo podeli zakrament svetega zakona, previdno molči. Hkrati se strinja z latinsko zakonodajo, da je privolitev tista, ki ustvari zakon (CCEO, kan. 817; ZCP, kan. 1057). Da bi bili zvesti izročilu, kanon 828 §1 predpisuje, da je zakonska zveza v vzhodnih katoliških Cerkvah veljavna, če je sklenjena s svetim obredom v navzočnosti pristojnega duhovnika, ki je pooblaščen za blagoslovitev zakonske zveze.

Tudi kan. 776 CCEO v 1. odstavku določa, da se zakonska zveza, ki jo je ustanovil Stvarnik, sklene z nepreklicno privolitvijo zakoncev. V 2. odstavku je poudarjena mistična in duhovna razsežnost zakona: »Ex Christi institutione matrimonium validum inter baptizatos eo ipso est sacramentum, quo coniuges ad imaginem indefectibilis unionis Christi cum Ecclesia a Deo uniuntur gratiaque sacramentali veluti consecrantur et roborantur.«

Prader poudarja, da je v vzhodnih Cerkvah za veljavnost redne oblike sklenitve zakonske zveze potreben liturgični obred. To slavlje je pri običajni obliki poroke bistvenega pomena, nima pa konstitutivnega značaja. Učinkoviti vzrok nastanka zakona je enako kot v latinski tradiciji tudi tu privolitev zakoncev. Posebnost vzhodnih Cerkva je, da se zakonska zveza ne sklene zgolj s privolitvijo, neodvisno od duhovnikovega blagoslova, temveč je potrebna tudi liturgična oblika (1994, 290).

5 Poroka v primeru odsotnosti duhovnika

Iz obveznosti upoštevanja odloka *Tametsi* je izhajala težava, kako skleniti zakonsko zvezo na ozemljih, za katera je že velja tridentinska zakonodaja, pa ni bilo pristojnega župnika. Rimske kongregacije so se na to težavo sprva odzvale tako, da so sanirale zakonske zveze, sklenjene nezakonito pred nekompetentnim poročevalcem ali na skrivaj. Od leta 1602, ko je bila za tozadevne primere uvedena nova oblika sklepanja zakonske zveze samo pred pričama, so te kongregacije začele dajati pravne odgovore na dvome, ki so se pojavili zaradi fizične in moralne odsotnosti pristojnega duhovnika (Congregazione del Concilio 1602, 91).

Odlok *Ne Temere* iz leta 1907 je za veljavnost običajne oblike sklenitve zakonske zveze zahteval aktivno navzočnost pristojnega duhovnika. Poleg tega je na novo opredelil predpise glede izredne oblike poroke. V neposredni smrtni nevarnosti lahko vsak duhovnik prisostvuje poroki. Ženin in nevesta se lahko poročita tudi samo pred pričama, če je tridesetdnevno obdobje duhovnikove odsotnosti že poteklo (Congregazione del Concilio 1907, 525–530).

Ta zakonska uredba je bila z nekaterimi spremembami vključena v Pij-Benediktov *Zakonik cerkvenega prava* iz leta 1917 (ZCP/17). V kan. 1098 ZCP/17 je bilo poleg tega dodano, da se ženin in nevesta lahko poročita pred pričama, le če pristojni poročitelj ni mogel biti navzoč ali ni dosegljiv brez resnih nevšečnosti. Poleg tega je odlok *Ne Temere* kot razlog za uporabo izredne oblike poroke predvideval pomiritev vesti ali pozakonitev potomstva, kan. 1098 ZCP/17 pa, nasprotno, za tako obliko poroke ni zahteval nobenega posebnega dodatnega razloga.

Medtem ko je odlok *Ne Temere* za veljavnost zahteval navzočnost drugega duhovnika, če je bil na voljo, je kanon 1098 ZCP/17 predvideval njegovo navzočnost le za dopustnost. Za razliko od prejšnjih določb kan. 1098 ZCP/17 kot pogoja za izredno obliko poroke ne zahteva več neposredne smrtni nevarnosti. Glede časa je odlok *Ne Temere* določal, da se izredna oblika lahko uporabi, ko preteče obdobje enega meseca, medtem ko je nova norma zahtevala le odsotnost pristojnega duhovnika za to obdobje (Ogetti 1908, 132–133).

Razvoj izredne oblike poroke se je nadaljeval po razglasitvi Pij-Benediktovega zakonika tako v avtentičnih odgovorih kot med drugim vatikanskim koncilom (1962–1965) in nazadnje med pripravo novih latinskih in vzhodnih kodifikacij. Najbolj obravnavane teme v tem obdobju so bile: potreben časovni razpon odsotnosti pristojnega župnika, tako da sta se ženin in nevesta lahko poročila le pred pričama; opredelitev fizične in moralne odsotnosti župnika; opredelitev kvalificirane priče in posvečenega duhovnika, ki ju je bilo treba poklicati, če je bilo mogoče, ocena hude neprijetnosti in potreben namen (Saje 2003, 135–167).

Vzhodne Cerkve so z m. p. *Crebrae allatae* iz leta 1949 prvič prejele enotno ureditev glede oblike obhajanja zakonske zveze, tako redne (kan. 85 in 86) kot izredne (kan. 89). Pred objavo tega dokumenta so vzhodni katoličani na podlagi kan. 1099 §1 ZCP/17 veljali za izvzete iz predpisane oblike poroke. Posledično so veljale za veljavne poroke, sklenjene v katerikoli obliki, tudi pred nekatoliškim duhovnikom ali samo v civilni obliki (Prader 1992, 199). K latinski obliki sklenitve zakonske zveze so bili zavezani le katoličani vzhodnega obreda, ki so se poročali s katoličani latinskega obreda, in drugi subjekti vzhodnega obreda, za katere je po posebni pravici veljal odlok *Tametsi* ali odlok *Ne Temere*.

Izredna oblika poroke samo pred pričama je v skladu z veljavno zakonodajo (ZCP, kan. 1116; CCEO, kan. 832) mogoča v dveh primerih: v smrtni nevarnosti in zunaj nje, kadar je preudarno predvideno, da pristojni poročitelj v obdobju enega meseca ne bo dosegljiv. Njegova odsotnost je upravičena, če je fizično odsoten oz. tudi če je fizično navzoč na kraju dogodka, pa se zaradi resne težave, ki bi se lahko zgodila njemu ali ženi in nevesti, ne more udeležiti poroke in blagosloviti novoporočencev (Hendriks 1995, 687–709).

V smrtni nevarnosti sta lahko oba zaročenca ali samo eden od njiju. V takšnih okoliščinah, ocenjenih s preudarno presojo, lahko stranki veljavno skleneta zakonsko zvezo samo pred pričama. Pri tem ni treba misliti na to, kdaj bi bil pristojni poročevalec lahko dosegljiv. Za veljavnost takšne poroke zadostuje zgolj izmenjava zakonske privolitve pred pričama. Smrtna nevarnost nastopi, kadar je verjetnost preživetja majhna. Ni treba, da gre za zelo gotovo smrt. Dovolj je, če je vsaj eden od zakoncev v takšnem stanju, da lahko predvidi neizbežno smrt kot gotovo, npr. pred predvideno operacijo, katere izid je negotov.

Druga situacija nastopi zunaj smrtne nevarnosti, kadar pristojnega poročitelja po preudarni presoji ne bi bilo mogoče doseči v obdobju enega meseca. Zgolj njegova dejanska trenutna odsotnost ne zadostuje za izpolnitev tega pogoja. Zaročenca morata v tem primeru imeti moralno gotovost, da pristojni poročitelj ali drug duhovnik z normalnimi sredstvi ne bo dosegljiv mesec dni. Takšno pričakovanje zadostuje, tudi če je kasneje, po poročnem slavlju, pristojni poročitelj nenadoma spet dosegljiv (De Reeper 1954, 169).

Opozoriti je treba, da strankam, ki sklenejo zakonsko zvezo na ta način, ni treba vedeti za obstoj izredne oblike poroke. Zakonska zveza, sklenjena v katerikoli civilno priznani obliki ali samo pred pričama, šteje za veljavno, če sta ugotovljena pravi namen, tj. skleniti krščanski zakon, kot ga razume Cerkev, in veljavnost privolitve. V obeh primerih je za zakonitost potrebno, da je duhovnik, v Latinski cerkvi pa tudi diakon, ki lahko sprejme privolitve zaročencev in ju blagoslovi, poklican, da skupaj s pričama prisostvuje poroki. Če ga ne bi poklicali, bi bila poroka še vedno veljavna.

Sedanja zakonodaja za razliko od prejšnje izrecno zahteva, da imata zaročenca namen skleniti pravi zakon, tj. enak namen, kot se zahteva za običajno kanonično obliko poroke. Ta določba ni povsem nova, ker se je pravi namen vsaj vključno vedno zahteval. Namen izrecne uvedbe tega pogoja je bil preprečiti, da bi zakonca zaradi nevednosti živela v prepričanju, da njuna zakonska zveza, sklenjena samo pred pričama ali pred civilnim sodnikom, ni veljavna pred Bogom in zato ne izražata prave privolitve (Hendriks 1995, 692–694).

Če primerjamo kan. 832 §2 CCEO z drugim odstavkom kan. 89 m. p. *Crebrae allatae*, kjer je določeno, da je treba v opisanih primerih poklicati drugega katoliškega duhovnika, opazimo spremembo. Po novem je mogoče poklicati kateregakoli duhovnika, tudi nekatoliškega. Obstajajo še druge razlike med veljavno latinsko in vzhodno zakonodajo. Medtem ko kan. 1116 ZCP uporablja izraza »assistens ad normam iuris competens« in »matrimonium inire«, kan 832 CCEO določa »sacerdos ad normam iuris competens« in »celebrare matrimonium«. Pristojni poročevalec je kot pooblaščenca priča v Latinski cerkvi lahko krajevni ordinarij, župnik ali drug pooblaščen duhovnik pa tudi delegirani diakon. Na ozemljih, kjer primanjkuje duhovnikov in diaconov, lahko škof na podlagi dovoljenja Svetega sedeža (ZCP kan. 1112 §1) za pomoč pri poroki pooblasti tudi laike (Saje 2003, 213).

V vzhodnih Cerkvah je za običajno kanonično obliko poroke (CCEO, kan. 828) predpisano obhajanje svetega obreda v navzočnosti lokalnega hierarha, župnika ali drugega duhovnika, ki mu je bila podeljena pristojnost za blagoslov zakonske zveze. V teh Cerkvah je blagoslov pridržan duhovniku, zato hierarh ali vzhodni župnik veljavno ne more pooblastiti niti diakona, kaj šele laika. Kot novost kan. 832 CCEO vsebuje §3 s pozivom ženinu in nevesti, naj vsaj kasneje prosita za duhovniški blagoslov, če je bila poroka sklenjena le pred pričama. Blagoslov je priporočen iz pastoralnih razlogov in zaradi zvestobe vzhodnemu izročilu, v katerem ima nepogrešljivo vlogo pri redni obliki sklepanja zakonske zveze.

Vrhovni zakonodajalec je zaradi pozornosti do vzhodnih Cerkva in velikega pomena, ki ga te tradicije dajejo vlogi duhovnika in poročnemu blagoslovu, leta 2016 dopolnil predpis kan. 1116 ZCP z novim §3 (Frančiček 2016, 10). V njem določa, da lahko krajevni ordinarij podeli kateremukoli katoliškemu duhovniku pooblastilo za blagoslovitev zakona krščanskih vernikov vzhodnih Cerkva, ki niso v polnem občestvu s Katoliško cerkvijo, če ga za to spontano prosijo in če nič ne nasprotuje veljavnosti in dopustnosti poroke. Isti duhovnik je povabljen, naj presodi, ali je primerno o tem obvestiti pristojno oblast Nekatoliške cerkve. Razlog te novosti je spoštovanje vzhodne tradicije, kjer ima duhovniški blagoslov novoporočencev zelo velik pomen (Rodger 2016, 190–201).

Zaključek

Iz razprave lahko sklenemo, da je za razumevanje krščanskega zakona in tvornega elementa, s katerim zakonska vez nastane, treba upoštevati celotno krščansko tradicijo, latinsko skupaj z vzhodno. Katoliška cerkev je ena sama, zato v bistvenih stvareh posledično ne more biti razlik. Glede obhajanja zakramenta svetega zakona obstajajo različna izročila in različni obredi. Zаметki teh razlik segajo v prva stoletja krščanstva. Iz primerjalne študije zakonskih uredb Latinske cerkve in vzhodnih katoliških Cerkva je razvidno, da se tehnično izrazoslovje in pojmovni odtenki, ki so pripisani duhovniku, zaročencema in liturgičnemu obredju, v različnih tradicijah ne uporabljajo v enakem pojmovnem pomenu.

Za odgovor na vprašanje, kdo podeli zakrament svetega zakona, ne zadostuje zgolj ugotovitev, da obstajata dve tradiciji, ki vidita poročni obred na različen način. V skladu s tradicionalnim naukom Katoliške cerkve ni zakramenta brez osebe, ki ga podeli v imenu Cerkve. Kot pri vseh zakramentih mora biti tudi pri zakramentu zakonske zveze za njegov nastanek aktivno prisoten pooblaščen služabnik Cerkve. Da bi pojasnili, komu pripada konstitutivna funkcija in na kakšen način kdo šteje za služabnika, je treba razlikovati med bistvenimi in dodatnimi elementi.

V latinski tradiciji je bistvo sklenitve zakonske zveze v legitimni manifestaciji privolitve zaročencev. Liturgični obredi, ki spremljajo obred, ne spadajo na raven privolitve, s katero zakon nastane. V vzhodnih Cerkvah ima sveti obred, ki se kot minimum konkretizira v duhovniškem blagoslovu, zaradi zgodovinske pogojenosti bolj važno vlogo kot na Zahodu. Je bistveni del svetega obreda.

Razlikovanje bistvenega elementa, ki je zakonska privolitev, od bistvenega obreda, ki ga opravi duhovnik, lahko opraviči trditev, da se duhovniku, ki opravlja tak obred, pripiše vloga služabnika zakramenta. V širšem smislu so tako zaročenci kot tudi duhovnik služabniki sklenitve zakonske zveze, vendar vsak na svoj način (Navarrete 1996, 301.303). Služabnik v ožjem smislu lahko po naravi stvari pripada le tistemu, ki opravi bistveno dejanje, to je zakoncema, ki legitimno izrazita svojo privolitev. Sveti obred je dodatek in kasnejši predpis Cerkve za katoličane vzhodnih obredov in lahko v nekaterih primerih izredne oblike poroke tudi manjka. Svetost zakonske

zveze izhaja iz krsta zakoncev. Z izmenjavo naravno veljavne privolitve zaročenca delujeta kot služabnika zakramentalne milosti in sta del skrivnostne zaveze med Kristusom in Cerkvijo. Glede na to ključno razlikovanje med bistvenim elementom in bistvenim obredom lahko sklepamo, da sta dejanska služabnika zakramenta zakonske zveze le zakonca, saj v ta sveti trenutek izmenjave njune privolitve ne more poseči nihče in temu nihče ne more ničesar dodati.

Kratice

CCEO	<i>Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium</i> 1995
COD	<i>Conciliorum Oecumenicorum Decreta</i> 1991
Cost.	<i>Costituzione</i> (tip papeškega dokumenta)
D	<i>Digesta</i> (ime zbirke povzetka rimskega prava rimskega cesarja Justinijana iz VI. stol. po Kr., ki je bila del pravne zbirke <i>Corpus iuris civilis</i>)
DS	<i>Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum</i> 1995
m. p.	<i>Motu proprio</i> (tip papeškega dokumenta)
ZCP	<i>Zakonik cerkvenega prava</i> 1983
ZCP/17	<i>Zakonik cerkvenega prava</i> 1917

Reference

- Ambrož.** 1989. *De institutione virginis*. V: *Sancti Ambrosii episcopi mediolanensis opera* 14/2, 109–195. Milano: Bibliotheca Ambrosiana.
- Anné, Lucien.** 1935. La conclusion du mariage dans la tradition et le droit de l'Église jusqu'au VI siècle. *Ephemerides Theologicae Lovanienses* 12: 513–550. <https://doi.org/10.2143/etl.68.1.542161>.
- Avguštin.** 2023. *De nuptiis et concupiscentia*. https://www.augustinus.it/latino/nozze_concupiscentia/index2.htm (pridobljeno 31. 10. 2023).
- Avsenik Nabergoj, Irena.** 2020. Sočutje farao-nove hčere v Svetem pismu in mašče-valna pravičnost Medeje v grški drami. *Edinost in dialog* 75/1: 17–39. <https://doi.org/10.34291/edinost/75/avsenik2>.
- Castello, Carlo.** 1980. La definizione di matrimonio secondo Modestino. V: *La definizione essenziale giuridica del matrimonio*, *Atti del colloquio romanistico-canonistico*, 13–16 marzo 1979, 269–98. Rim: Libreria Editrice della Pontificia Università Lateranense.
- Concilio di Trento.** 1563. Decr. *Tametsi*, 11 novembre. V: COD, 755–759.
- Concilio di Verona.** 1184. Cost. *Damnatio errorum*. V: DS, 761.
- Congregazione del Concilio.** 1602. Decr., 26 settembre. V: Cornelissen, J.D.M., ur. *Romeinsche bronnen voor den kerke-lijken toestand der Nederlanden onder de apostolische vicarissen 1592–1727*. Zv. 1. Gravenhage: M. Nijhoff.
- – –. 1907. Decr., *Ne Temere*, 2 agosto. *Acta Sanctae Sedis* 40: 525–530.
- Colorni, Vittore.** 1945. *Legge ebraica e leggi locali*. Milano: Giuffrè.
- De Reeper, Joseph.** 1954. The history and application of canon 1098. *Jurist* 14: 148–184.
- František.** 2016. m. p. *De concordia inter Codices*. Vatican. 15. 9. <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2016/09/15/160915b.html> (pridobljeno 20. 10. 2023).
- Freisen, Josef.** 1893. *Geschichte des canonischen Eherechts bis zum Verfall der Glossenliteratur*. Paderborn: Scientia Verlag.
- Friedberg, Emil.** 1965. *Das Recht der Eheschließung in seiner geschichtlichen Entwicklung*. Aalen: Scientia.
- Globokar, Roman.** 2022. Ranljivost človeka, družbe, narave in Boga. *Bogoslovni vestnik* 82/1: 7–14. <https://doi.org/10.34291/bv2022/01/globokar>.
- Godefroy, L.** 1927. Le mariage au temps des Pères. V: *Dictionnaire de Théologie Catholique*. Zv. 10, del 2, 2077–2123. Pariz: Letouzey et Ané.
- Hendriks, Jan.** 1995. Matrimonii forma extraordinaria, can. 1116. *Periodica* 84: 687–709.
- Ignacij Antiohijski.** 2023. *The Epistle of Ignatius to Polycarp*. <http://www.newadvent.org/fathers/0110.htm> (pridobljeno 25. 10. 2023).
- Jounel, Pierre.** 1957. La liturgie Romaine du Mariage: Étapes de son élaboration. *La Maisons-Dieu* 50: 30–57.
- Kowal, Janusz.** 2001. Causa efficiens del matrimonio, con uno speciale riguardo al dibattito nel contesto del CCEO. *Folia canonica* 4: 239–251.
- Navarrete, Urbano.** 1980. Il matrimonio nel diritto canonico: Natura del consenso matrimonial. V: *La definizione essenziale giuridica del matrimonio*, 125–139. *Atti del colloquio romanistico-canonistico*, 13–16 marzo 1979. Rim: Libreria Editrice della Pontificia Università Lateranense.
- – –. 1995. De ministro sacramenti matrimonii in Ecclesia latina et in Ecclesiis orientalibus: Tentamen Explicationis concordantis. *Periodica* 84: 711–733.
- – –. 1996. Differenze essenziali nella legislazione matrimoniale del Codice latino e del Codice orientale. V: *Acta Symposii Internationalis circa Codicem Canonum Ecclesiarum Orientalium (24–29 aprile 1995)*, 237–304. Kaslik: Le Tourneau.

- . 1999. Consensus naturaliter sufficiens, sed iuridice inefficax: Limiti alla sovranità del consenso matrimoniale. *Periodica* 88: 361–389.
- Neudecker, Reinhard.** 1980. Il matrimonio in fieri nel diritto giudaico. V: *La definizione essenziale giuridica del matrimonio*, 7–18. Atti del colloquio romanistico-canonistico, 13–16 marzo 1979. Rim: Libreria Editrice della Pontificia Università Lateranense.
- Ojetti, Benedictus.** 1908. *In ius antepianum et pianum ex Decreto Ne Temere S.C.C. 2 augusti 1907 de forma celebrationis sponsalium et matrimonii commentarii*. Rim: F. Pustet.
- Pavel VI.** 1976. Alloc. ai Prelati della Rota Romana, 9 febbraio. *Acta Apostolicae Sedis* 68: 206.
- Plöchl, Willibald Maria.** 1963. *Storia del diritto canonico*. Zv. 1. Milano: Massimo.
- Prader, Josef.** 1992. *Il matrimonio in Oriente e Occidente*. Rim: Pontificio Istituto Orientale.
- . 1993. Differenze fra il diritto matrimoniale del Codice latino e quello del Codice orientale che influiscono sulla validità del matrimonio. *Ius Ecclesiae* 5: 469–494.
- . 1994. La forma di celebrazione del matrimonio. V: *Il matrimonio nel Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, 283–300. Studi Giuridici 32. Vaticano: Libreria editrice Vaticana.
- Ritzer, Korbinian.** 1962. *Formen, Riten und religiöses Brauchtum der Eheschließung in den christlichen Kirchen des ersten Jahrtausends*. Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung.
- Robleda, Olis.** 1977. Intorno alla nozione di matrimonio nel diritto romano e nel diritto canonico. *Apollinaris* 50: 172–193.
- Rodger, J. Austin.** 2016. Pope Francis: Apostolic Letter, Motu Proprio, De Concordia inter Codices. *Canonist* 7/2: 190–201.
- Saje, Andrej.** 2003. *La forma straordinaria e il ministro della celebrazione del matrimonio secondo il codice latino e orientale*. Rim: Pontificia Università Gregoriana.
- . 2018. Vpliv poročnih praks starih kultur na sklepanje zakona prvih kristjanov. *Bogoslovni vestnik* 78/4: 813–823.
- . 2021. Sklepanje zakonske zveze v tradicionalnem judovstvu. *Edinost in dialog* 76/1: 203–217.
- Schillebeeckx, Edward.** 1963. *Il matrimonio è un sacramento*. Milano: Edizioni Paoline.
- Skralovnik, Samo.** 2022. Tobit's penitential prayer. *Edinost in dialog* 77/2: 265–291. <https://doi.org/10.34291/edinost/77/02/skralovnik>.
- Slatinek, Stanislav.** 2017. Pastoralni izzivi za uspešen pogovor z duhovnikom in foro interno v luči posinodalne apostolske spodbude Radost ljubezni – Amoris laetitia. *Bogoslovni vestnik* 77/1: 131–144.
- Tertulijan.** 2023. *Ad Uxorem*. http://www.tertulian.org/works/ad_uxorem.htm#content (pridobljeno 11. 8. 2023).
- Valentan, Sebastijan.** 2016. Prenova kanonskega postopka v ničnostnih zakonskih pravih in pojasnila Papeškega sveta za zakonska besedila. *Bogoslovni vestnik* 76/3–4: 607–619.
- Večko, Terezija Snežna.** 2021. Svetopisemska postava o ženski: pomoč, ovira ali odvisno od interpretacije? *Edinost in dialog* 77/1: 203–226. <https://doi.org/10.34291/edinost/76/vecko>.
- Visentin, Pelagio.** 1978. Il matrimonio nella luce della teologia patristica. V: *Il matrimonio cristiano: Studi biblici, teologici e pastorali; Il nuovo Rituale*, 32–48. Torino: Leumann.
- Zhishman, Joseph.** 1864. *Das Eherecht der orientalischen Kirche*. Dunaj: Braumüller.

Znanstvena knjižnica 64

Matjaž Ambrožič (ur.)

Janez Evangelist Krek – sto let pozneje (1917–2017)

Kaj ima Krek danes povedati svojim rojakom, ki so z dosego lastne države vzeli usodo povsem v svoje roke in si lahko svoj danes in jutri oblikujejo sami, čeprav v povezanosti z drugimi evropskimi narodi, pa vendarle brez potrebe, da bi odgovorne za neuspehe iskali drugod? Odgovore na tako zastavljena vprašanja je skušala najti skupna dobrih poznavalcev Krekove misli in njegovega življenja, časa, v katerem je Krek deloval, in družbe, ki jo je sooblikoval, a tudi oblikovalcev sedanjega trenutka slovenske zgodovine.

Ljubljana: TEOF, 2018.

ISBN 9789616844611, 15 €

Knjigo lahko naročite na naslovu:

TEOF-ZALOŽBA, Poljanska 4, 1000 Ljubljana;

e-naslov: **zalozba@teof.uni-lj.si**